

Yttrande
2022-01-12

Dnr RA-KS 2021/01982
Ert dnr U2021/03432

Utbildningsdepartementet
Regeringskansliet

Riksarkivets yttrande över slutbetänkande av utredningen om organisation, styrning och finansiering av forskningsinfrastruktur, SOU 2021:65

Riksarkivet har tagit del av rubricerad remiss och vill lämna följande synpunkter utifrån sitt uppdrag att säkerställa samhällets arkivinformation och göra den möjlig att använda över tid.

Remissvaret är uppdelat i en sammanfattande och inledande del, där de centrala delarna lyfts fram i övergripande synpunkter. Därefter följer de särskilda avsnitt som Riksarkivet har anledning att kommentera.

Sammanfattning och inledande kommentarer

Riksarkivet ställer sig bakom förslaget att utveckla den politiska styrningen avseende forskningsinfrastrukturer som en del i att stärka det svenska forskningssystemet. Samtidigt vill Riksarkivet lyfta avsnitt som behöver förtydligas. Det gäller framförallt de juridiska aspekterna kring tillgängliggörande av forskningsdata och kopplingen till regelverken i Dataskyddsförordningen (GDPR) och Offentlighets- och sekretesslagen (OSL).

Övergripande synpunkter:

- Riksarkivet ställer sig bakom förslaget att utveckla den politiska styrningen avseende forskningsinfrastrukturer.
- Riksarkivet ställer sig bakom förslaget att samla digitala infrastrukturer som stödjer forskning i en nationell organisation av digitala infrastrukturer, samt att de rättsliga förutsättningarna för en sådan organisation utreds inför ett mer konkret förslag.
- Riksarkivet menar att det finns en problematik kring tillgängliggörande av forskningsdata och kopplingen till regelverken i GDPR och OSL. Baserat på myndighetens egna erfarenheter av att lämna ut information i databaser till olika forskningsprojekt anser

Rikssarkivet att utredningen inte belyser dessa aspekter i tillräcklig utsträckning (se nedan särskilt avsnitt 8.5.1). Rikssarkivet ser en risk att utredningens förslag får motsatt effekt till det som eftersträvas och frågan behöver utredas grundligt.

- Rikssarkivet menar att det är bra att de begrepp som används i avsnittet om forskningsinfrastruktur och e-infrastruktur (avsnitt 3.9) tydliggörs, men att definitionerna är allt för övergripande. Rikssarkivet ser ett behov av mer avgränsande definitioner med tydliga kriterier eftersom sådana är avgörande för vilka digitala infrastrukturer som kan komma att införlivas i en ny myndighet.
- Rikssarkivet delar bedömningen att verksamheten för den Nationella Arkivdatabasen (NAD) har en naturlig hemvist hos Rikssarkivet eftersom en sådan infrastruktur bör hanteras av en expertmyndighet.
- Rikssarkivet menar att NAD har beskrivits felaktigt i första stycket under punkten 7.5.4. Här liknas NAD vid ett adressregister till svenska arkivinstitutioner. Vidare hävdas att informationen i databasen är om arkiven, inte om data som arkiven innehåller. Rikssarkivet menar att detta ger en missvisande bild av NAD:s innehåll då NADs huvudfunktion är att vara en detaljerad vägvisare till arkivens innehåll. Många av de medverkande institutionerna i NAD lämnar detaljerade redovisningar av arkivens innehåll i form av s.k. arkivförteckningar, i Rikssarkivets fall även kompletterat med digitiserade avbildningar av själva arkivhandlingarna.
- Rikssarkivet vill påpeka att myndigheten enligt sin instruktion ska arbeta med digitalisering av arkiv för tillgängliggörande för forskning och annat nyttjande¹. Redan när Rikssarkivet 2016 redovisade vilka särskilda insatser som behövs för att göra kulturarvet till en angelägenhet och tillgång för alla människor i samhället, lyftes NAD fram som en nyckelfaktor². Detta underströks ytterligare i Rikssarkivets inspel till arkivutredningen³. För att markera NADs betydelse som övergripande nationell infrastruktur för arkivinformation vill Rikssarkivet att instruktionen kompletteras med att Rikssarkivet ges i uppdrag att tillhandahålla ett informationssystem inom arkivväsendet, dvs. NAD.

¹ Förordning (2009:1593) med instruktion för Rikssarkivet

² Dnr Ku2015/02965/LS, Dnr RA 04-2016/8065

³ Nationell arkivdatabas, NAD, Dnr RA 04-2017/05870

Särskilda avsnitt

4.6.2 Några ord om konsortium

Riksarkivet vill framhålla att det finns problem med konsortier som samarbetsform när det kommer till frågan om ansvar för personuppgiftsbehandling. Ansvaret för personuppgiftsbehandling styrs av GDPR. Det innebär att de ingående aktörerna kan bli solidariskt ansvariga för konsortiets personuppgiftsbehandling om sådant inte regleras på ett uttömmande sätt i konsortialavtalet. Riksarkivet ser gärna att den aspekten uppmärksammas i en eventuell proposition.

7.3.2 Resonemang kring privaträttsliga organisationsformer för forskningsinfrastrukturverksamhet

Riksarkivet delar bedömningen att myndighetsformen är att föredra för organisation av verksamhet för forskningsinfrastruktur.

7.5.1 Forskningens roll i den digitala omställningen

Riksarkivet delar utredningens bedömning att det arbete som Myndigheten för digital förvaltning (DIGG) utför inom ramen för sitt uppdrag är relevant även för forskningsdata. Riksarkivet vill särskilt betona arbetet med att etablera en förvaltningsgemensam digital infrastruktur för informationsutbyte, i vilket Riksarkivet med flera myndigheter deltar. Arbetet omfattar såväl omhändertagande av styrning och stöd inom t.ex. säkerhet, juridik och arkiv samt framtagande av nationella riktlinjer för att skapa metadata.

7.5.4 Nationell arkivdatabas hör hemma hos Riksarkivet

Riksarkivet delar bedömningen att verksamheten för NAD faller väl inom ramen för Riksarkivets myndighetsinstruktioner från regeringen, samt att Riksarkivet är den myndighet med bäst kompetens och förutsättningar för att understödja tillgängliggörande av arkivdata från olika arkivinstanser.

7.5.9 En samlad analys och bedömning om digital infrastruktur för forskning

Riksarkivet delar bedömningen att det finns ett behov av bättre samordning av understödjande digitala infrastrukturer för forskning inom universitets- och högskolesektorn.

8.1 Ramverket

Rikssarkivet delar bedömningen att riksdagens beslut, med grund i regeringens förvaltningspolitiska proposition, bör utgöra en väsentlig utgångspunkt för den generella styrningen av forskningsinfrastruktur. Vidare delar Rikssarkivet bedömningen att riksdagens beslut, med grund i regeringens forskningspolitiska proposition, bör utgöra en hörnsten för den mer konkreta styrningen och prioriteringen av forskningsinfrastruktur.

8.1.1 Utredningens utgångspunkter för styrning och prioritering av forskningsinfrastruktur

Rikssarkivet delar bedömningen att systemet för styrning och prioritering av nationell forskningsinfrastruktur bör utvecklas och förnyas i syfte att skapa långsiktighet och tydlighet för myndigheter och övriga aktörer.

8.3.1 Reglera inte men utveckla styrningen

Rikssarkivet tillstyrker förslaget att regeringen utvecklar sin styrning av myndigheterna gällande samverkan om forskningsinfrastruktur.

8.3.2 Skapa förutsättningarna för stärkt samverkan på nationell nivå

Rikssarkivet tillstyrker förslaget att regeringen uppdrar åt den eller de myndigheter som regeringen finner lämpliga att stödja lärosätena i deras samverkansarbete om forskningsinfrastruktur. Rikssarkivet ser ett tydligt behov av samverkan i förvaltningsmässig och juridisk rådgivning.

8.5.1 En nationell organisation för digitala infrastrukturer

Rikssarkivet tillstyrker förslaget att digitala infrastrukturer som understödjer forskning bör samlas i en gemensam organisation. Inför en sådan organisation krävs dock en grundlig utredning om tillgängliggörande av forskningsdata och kopplingen till regelverken i OSL och GDPR. Rikssarkivet anser inte att utredningen belyser dessa aspekter i tillräcklig utsträckning, bland annat utifrån myndighetens egen erfarenheter av att lämna ut information i databaser till forskningsprojekt.

Forskare från lärosäten begär regelbundet att få ta del av handlingar som innehåller uppgifter vilka omfattas av sekretess enligt OSL eller uppgifter som omfattas av GDPR. I dessa ärenden förekommer ofta att begäran även innehåller önskemål om att kombinera olika databaser för analyser. Rikssarkivet har sedan länge inarbetade rutiner vid prövning av dessa ärenden utifrån OSL och GDPR. Vid sådan prövning granskar Rikssarkivet även sökandes projektbeskrivningar och en förutsättning är att det finns ett

godkännande enligt lagen om etikprövning av forskning som avser människor⁴. Riksarkivets prövning och bedömning av en sådan begäran från ett forskningsprojekt genomförs utifrån de förutsättningar som gäller i det enskilda ärendet. Om Riksarkivet beslutar om ett utlämnande trots att det förekommer uppgifter som skyddas av OSL eller GDPR, så sker utlämnandet vanligtvis mot förbehåll som stipuleras i beslutet. Även förbehållet formuleras utifrån de förutsättningar som gäller i det enskilda ärendet.

I utredningen förutsätts indirekt att forskningsdata som Riksarkivet, och andra myndigheter, lämnar ut ska bevaras för att kunna utnyttjas för framtida forskning. Det innebär ett användande av utlämnade uppgifter som sträcker sig över gränserna för de beslut som Riksarkivet vanligtvis fattar i dessa sammanhang. Mot denna bakgrund finns en uppbar risk att Riksarkivet, liksom andra myndigheter, blir mer restriktiv vid tillämpningen av sekretessbrytande regler i OSL, eftersom utredningen implicit förutsätter att uppgifter som lämnats ut i ett specifikt sammanhang ska kunna vidareutnyttjas i helt nya sammanhang.

Sammanfattningsvis måste frågan om tillämpningen av OSL och GDPR i förhållande till vidareutnyttjande av forskningsdata undersökas mycket grundligt, annars riskerar utredningens förslag få motsatta effekter till det som eftersträvas.

8.6 En framtida myndighet för forskningsinfrastruktur av särskilt nationellt intresse bör inrättas.

Riksarkivet tillstyrker förslaget att regeringen prövar frågan att ge en ny myndighet huvudansvaret för finansiering av forskningsinfrastruktur av särskilt nationellt intresse. Riksarkivet ser dock ett behov av att noga utreda förslaget då det enligt betänkandet även skulle kunna ingå ett antal andra därtill kopplade uppgifter vilka idag är förlagda till olika myndigheter.

8.7 Förändringar i Vetenskapsrådets samordningsansvar för forskningens infrastrukturer

Riksarkivet tillstyrker förslaget att skapa förutsättningarna för att Vetenskapsrådet ska kunna beakta ett vidgat perspektiv i arbetet med forskningsinfrastrukturer. Sammansättningen av de rådgivande grupperna bör inkludera ett bredare perspektiv än vad de gör i dagsläget och Riksarkivet ser gärna att flera humanistiska och samhällsvetenskapliga områdets behov beaktas.

⁴ Lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor

Beslut i detta ärende har fattats av Riksarkivarie Karin Åström Iko. Ärendet har handlagts av forskningssekreterare Kim von Hackwitz, föredragande.

Karin Åström Iko

Kim von Hackwitz